

Εικόνα και Χριστιανική Ορθόδοξη Εκκλησία

Η λέξη «εικόνα» προέρχεται ετυμολογικά από το ρήμα «είκω» ή «έοικα» και σημαίνει ομοίωμα, δηλαδή αποτύπωση των χαρακτηριστικών κάποιου πρωτοτύπου. Αυτό σημαίνει ότι η εικόνα δεν έχει δική της υπόσταση αλλά η αξία της βρίσκεται στην ομοιότητά της με το πρωτότυπο. «Άλλο γαρ εστί εικόν και άλλο το εικονιζόμενον», λέγει ο Άγιος Ιωάννης ο Δαμασκηνός. Η εικόνα λοιπόν, αποτελεί το αισθητό μέσο ανάμεσα στους πιστούς και στο πρωτότυπο, το οποίο είναι αθέατο γι' αυτούς. Ο Μέγας Βασίλειος κάνει ένα διαχωρισμό της εικόνας σε «φυσική» και «τεχνητή». Και τα δύο αυτά είδη εικόνων έχουν ένα κοινό γνώρισμα, την ομοιότητα με το πρωτότυπο που εικονίζουν. Διαφέρουν όμως στο εξής. Η ομοιότητα της φυσικής εικόνας προς το πρωτότυπο αναφέρεται στην ουσία του εικονιζόμενου πρωτοτύπου, διατηρώντας την διαφορά ως προς την υπόσταση. Χαρακτηριστικό παράδειγμα φυσικής εικόνας είναι ο Υιός και Λόγος του Θεού σε σχέση με τον Θεό Πατέρα. Ο Απόστολος Παύλος αναφέρει ότι «ο Χριστός εστί εικόν του Θεού του αοράτου» (Κολ. 1,15). Είναι δηλαδή ο Υιός «απαράλλακτος εικόν του Όντος» όπως αναφέρει ο άγιος Ιωάννης ο Δαμασκηνός και ταυτίζεται με τον Θεό Πατέρα απόλυτα κατά την ουσία. Εκείνο που κάνει τον Υιό να διαφέρει από τον Πατέρα είναι η υπόστασις Του και συγκεκριμένα το ιδίωμα του γεννητού. Από την άλλη πλευρά, η τεχνητή εικόνα ομοιάζει με το εικονιζόμενο πρόσωπο ως προς την μορφή αλλά διαφέρει ως προς την ουσία. Εφόσον η τεχνητή εικόνα αναφέρεται μόνο στην μορφή του εικονιζόμενου προσώπου άρα αυτό που εικονίζεται δεν είναι η φύση αλλά η υπόσταση του πρωτοτύπου, όπως αναφέρει ο άγιος Θεόδωρος ο Στουδίτης: «παντός εικονιζόμενου, ουχ η φύσις, αλλ' η υπόστασις εικονίζεται». Αυτή η ομοιότητα εικόνας και εικονιζόμενου αποτελεί τον όρο ύπαρξεως της τεχνητής εικόνας. Γι' αυτό και οι ορθόδοξες εικόνες δεν είναι γέννημα της φαντασίας του εκάστοτε καλλιτέχνη, αλλά τα πρωτότυπα (ο Κύριος, η Παναγία, οι Άγιοι) είναι ιστορικά πρόσωπα με τα ιδιαίτερα προσωπικά χαρακτηριστικά τους. Σαφέστατα παρατηρούν οι Πατέρες της Ζ' Οικουμενικής Συνόδου: «Ιδόντες τον Κύριον, καθώς είδον, ιστορήσαντες εζωγράφησαν. Ιδόντες Ιάκωβον τον αδελφόν του Κυρίου, καθώς είδον, αυτόν ιστορήσαντες εζωγράφησαν...».

Σ' αυτό το σημείο μπορούμε να αναφερθούμε στη διάκριση της εικόνας από το είδωλο. Δύο είναι τα βασικά στοιχεία που αποκλείουν τον ταυτισμό εικόνας-ειδώλου. Πρώτον η ιστορικότητα των εικονιζόμενων προσώπων και δεύτερον η ομοιότητα των εικόνων με τα αρχέτυπά τους. Κατά τον άγιο Νικηφόρο «το δε είδωλον ανυπάρκτων τινών και ανυποστάτων ανάπλασμα». Με άλλα λόγια, το αρχέτυπο του ειδώλου είναι ένα φανταστικό πρόσωπο ενώ της εικόνας είναι ένα υπαρκτό πρόσωπο. Οποιαδήποτε προσπάθεια απεικόνισης του Κυρίου πριν την Σάρκωσή Του θα ήταν εσφαλμένη εφόσον δεν υπήρχε πρωτότυπο. Μετά, όμως, τη Σάρκωση του Λόγου του Θεού, δεν μιλάμε για είδωλο εφόσον ο Κύριος έλαβε συγκεκριμένη ανθρώπινη μορφή.

Σ' αυτό το σημείο έσφαλλαν οι εικονομάχοι (726-843 μ.Χ.) διότι υποστήριζαν ότι μια εικόνα πρέπει να είναι της ίδιας φύσεως με το πρωτότυπο, διαφορετικά είναι

είδωλο. Γι' αυτό και θεωρούσαν ως εικόνα του Κυρίου μόνο τον Άγιο Άρτο και Οίνο της Θείας Ευχαριστίας.